

Pojednání o metafoře ve filozofickém myšlení J. Derridy*

Jaroslav Elijáhu Sýkora

1. ÚVODEM

Toto pojednání se chce ohlédnout zpět k diskusi o metafoře vedené v 80. letech jedním z post-strukturalních myslitelů, J. Derridou, jehož jméno je spojováno s tzv. dekonstrukcí. Dekonstrukce je reakce na pozitivistický výklad funkčnosti jazyka coby media významu, tzv. strukturalismus, jenž od roku 1915 díky práci *Cours de linguistique générale* F. de Saussura (a díky rozpracování jeho mnohými následovníky, např. R. Jakobsonem, C. Lévi-Straussem atd.) zaujímal pole lingvistiky až do roku 1966. Vinou nepřesného generalizování bývá dekonstrukce klasifikována jako odnož post-moderní éry. Nicméně rozbor jazyka, etiky, estetiky a epistemologie dekonstrukční metody dokládají, že dekonstrukce a postmodernismus mají jen málo společného. Dekonstrukce je spíše nedokončený projekt modernismu než cokoliv jiného.¹

G. Stellardi, autor podnětné studie *Heidegger and Derrida on Philosophy and Metaphor* v úvodu čtenáře informuje, že cílem jeho analýzy chce být meditace o filozofii a metafoře, nikoliv pojednání o metafoře ve filozofii, teorie filozofické metaforý nebo esej o metafoře u M. Heideggera a J. Derridy.² Tento cíl se mu nicméně podařilo splnit jen zčásti, neboť Heidegger nevypracoval žádnou samostatnou teorii metaforý³ širě knihy P. Ricoeura,⁴ G. Lakoffa a M. Johnsona,⁵ Z. Kövecsesa⁶ a mnoha dalších, ani eseje širě J. Derridy (pojednané níže). Zabývá-li se Derrida metaforou, pak zcela jistě jako filozof a ne jako literární teoretik,⁷ historik lingvistiky,⁸ psychoanalytik⁹ nebo přírodovědec.¹⁰ Jeho pojmosloví a metoda jsou povýtce

* Tato esej vznikla jako součást projektu o metafoře během výzkumného pobytu na Jewish Theological Seminary of America (J TSA) v New Yorku v roce 2002–2003, jenž byl umožněn díky Fulbrightově nadaci. Můj velký dík patří profesorovi B. L. Vysotzkému z J TSA a dr. E. L. Greensteinovi z univerzity Tel Aviv za cenné podněty a rady.

¹ Jedna z průkazných analýz tohoto tvrzení je rozbor Derridova eseje o metafoře „obhájcem derridianismu“ Ch. NORRISEM, *Deconstruction and the Unfinished Project of Modernity*, New York: Routledge, 2000, zejména s. 75–102.

² G. STELLARDI, *Heidegger and Derrida on Philosophy and Metaphor*, New York: Humanity Books, 2000, s. 15.

³ Srov. J. DERRIDA, „The Retrait of Metaphor,“ *Enclitic*, roč. 2, 1978, č. 2, s. 10 (jelikož jsem měl k dispozici pouze angl. překlad, odkazuji jen na něj).

⁴ P. RICOEUR, *The Rule of Metaphor: Multidisciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*, trans. R. Czerny, 7th ed., Toronto: University of Toronto Press, 2000.

⁵ G. LAKOFF – M. JOHNSON, *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago Press, 1980.

⁶ Z. KÖVECSES, *Metaphor: A Practical Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

⁷ Např. G. LAKOFF – M. TURNER, *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, Chicago: University of Chicago Press, 1989.

⁸ Např. M. TAVERNIERS, *Metaphor and Metaphorization*, Gent: Academia Press, 2003.

⁹ Např. J. LACAN, *The Language of the Self: The Function of Language in Psychoanalysis*, trans. A. Wilden, Baltimore: John Hopkins Press, 1968.

¹⁰ Např. L. T. BROWN, *Making Truth: Metaphor in Science*, Illinois: University of Illinois Press, 2003.

filozofické, takže ani jeho rozbor metafory nemůže být nezávislý na filozofii jako kdyby šlo o dvě oddělená pole zkoumání. Touto úvahou je veden i nadpis mé eseje.

Analýze metafor se Derrida věnoval ve třech esejích v rozmezí asi 10 let. První z nich je z roku 1967 a je jen desetistránkovou kapitolou rozsáhlého díla *De la grammatologie*,¹¹ filozofického rozboru forem předání a funkčnosti jazyka coby media významu. Rozsáhlejší, a patrně stěžejní Derridův rozbor metafor je jeho esej „La mythologie blanche“ z roku 1972,¹² kde metaforu analyzuje jako součást filozofického diskurzu. Poslední analýza je přednáška proslovená během kolokvia „Filozofie a metafora“ v Ženevě v roce 1978,¹³ v níž Derrida z části polemizuje s Ricoeurovým výkladem eseje „La mythologie blanche“ a hlavně s Heideggerovým konceptem metafyziky.

2. METAFORA JE NECHTĚNÉ DÍTĚ JAZYKA

Pojednání o metafoře v *De la grammatologie* je součástí diskurzu „Du supplément à la source: la théorie de l'écriture“ o teorii psané formy jazyka. Ten je ve srovnání s mluveným jazykem, jenž vždy probíhá v přítomném čase a k artikulaci významu používá akcent, intonaci a zaujetí (*passion*), jiný než psaný projev. Je blíže doslovnosti a jako medium sdělení významu je přesnější.¹⁴ Úvahy o „akorátnosti“ (*justesse*), přesnosti (*exactitude*) a doslovnosti (*propriété*) jazyka Derridu vedou k pojednání o metafoře: Akorátní a přesný jazyk by měl být výhradně jednoznačný a doslovný, ne-metaforický.¹⁵ Podle Rousseaua, jehož závěry Derrida přejímá, je jazyk ve svém počátku (ne původu!) metaforický. Prvním motivem člověka pro užití jazyka k sebevyjádření bylo jeho zaujetí a první jeho výrazy byly poetické obrazy (*tropes*). Vlastní, doslovný význam výrazů byl objevován později.¹⁶ První psaná literární forma, poezie, by v akorátním/doslovném převodu z víceznačnosti na jednoznačnost neměla žádnou určitost sdělení. Původ (ne počátek!) jazyka spočívá v artikulaci zaujetí, které strukturálně následuje artikulaci potřeby a předchází artikulaci gesta.¹⁷ Potřeba není opakem zaujetí. Zaujetí potřebu transcenduje. Na tvorbu metaforického jazyka má doprovodný vliv.¹⁸ Použijeme-li saussurovskou terminologii „označující (*signifiant*) – označovaný (*signifié*) – znak (*sign*)“, řečnický obraz, tj. metaforu musíme chápat dvojím způsobem: Jako význam/ideu *označeného* předmětu a jako předmět zpřítomněný/označený v mysli. Takto zpřítomněný předmět v mysli může také nepřímou označovat afekt nebo zaujetí mluvčího. Např. ve větě:

¹¹ J. DERRIDA, *De la grammatologie*, Paris: Editions de Minuit, 1967 (angl. překlad *Of Grammatology*, trans. G. C. Spivak, Baltimore: John Hopkins University Press, 1976).

¹² J. DERRIDA, „White Mythology“, in *Margins of Philosophy*, trans. A. Bass, Chicago: The University of Chicago Press, 1982, s. 207–271 (jelikož jsem měl k dispozici pouze angl. překlad, odkazuji jen na něj).

¹³ DERRIDA, „The Retrait of Metaphor.“

¹⁴ J. DERRIDA, *De la grammatologie*, s. 381.

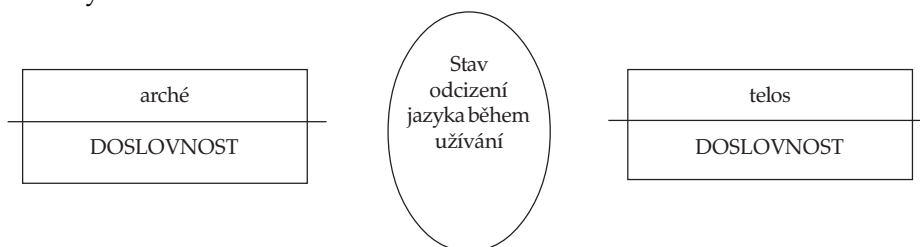
¹⁵ Tamtéž, s. 382.

¹⁶ Tamtéž, s. 383; J. J. ROUSSEAU, *Essai sur l'origine des langues, où il est parlé de la mélodie et de l'imitation musicale*, Bordeaux: Ducros, 1970, s. 11.

¹⁷ DERRIDA, *De la grammatologie*, s. 387.

¹⁸ Tamtéž, s. 388.

„vidím obry“ označení lidí jako „obrů“ není ani doslovné, ani pravdivé. Doslovné a pravdivé ovšem je označení emocionálního zaujetí mluvčího, jímž je jeho strach, který způsobuje vidět obry tam, kde jsou lidé.¹⁹ Význam/idea „obr“ je doslovný znak zaujetí, metaforický znak předmětu (člověk) a metaforický znak afektu (strach). Mluvčí se užíváním jazyka pohybuje v kruhu vlastních označených afektů a zaujetí zatímco užíváním metafor mívá živou pravdu původního významu označeného předmětu. Ačkoliv jazyk byl na svém počátku (*arché*) figurativní, byl zároveň i doslovný (*propre*). Doslovnost jazyka je i jeho cíl (*telos*). Na počátku proto, že prvotní význam zaujetí byl vyjádřen doslovně. Cíl proto, neboť osvětlený duch kriticky rozpoznává významový posun a znovu-stabilizuje jeho doslovnost.²⁰ Metafora tedy není stylistická figura a básnická technika. Je to nechtěné dítě, nezbytný omyl ve vývoji jazyka, svědectví nedospělého mládí, jenž musí v dospělosti přijít samo k sobě a vyznat se z vlastního sebe-odcizení.

3. METAFORA V SOBĚ NESE SVOU SMRT

V úvodní části eseje „La mythologie blanche“ nazvané „Exerge“ si Derrida pokládá tyto otázky: Nachází se metafora ve filozofickém textu? V jaké míře a jakou zde má formu? V jaké funkci a jaký vztah zde má k tzv. přirozenému jazyku? Je zde náhodou? Je možné se bez metafory ve filozofickém textu obejít?²¹

Abstraktní hodnoty vyjádřené figurativní řečí v sobě nesou pozůstatek senzuální zkušenosti. Řečnické figury jsou stavební prvky myšlenky, jejichž netransponovaný původ pochází ze zkušenosti s přirozeným světem.²² Přenosem vztažnosti slov od fyzických předmětů k metafyzickým hodnotám slova ztrácí svůj původní význam. Přirozené bohatství senzuálního obrazu, původní hodnota a prvotní význam, jsou zničeny během metaforického užití.²³ Původní senzuální obraz zdomácnělý v novém, nepůvodním milieu časem vybledne a je zapomenut. Je přesto ještě nějaká možnost tento původní obraz, jenž se stal majetkem filozofického konceptu, oživit a obnovit?²⁴ Tuto možnost nám dává pozůstatek senzuálního obrazu, který z figurální řeči ještě zcela nezmizel.²⁵ Prvotní význam slova, jenž je vždy uchován

¹⁹ Tamtéž, s. 390.

²⁰ Tamtéž, s. 392.

²¹ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 209.

²² Tamtéž, s. 210.

²³ Derrida se zde odvolává na rozhovor mezi Polyfilem a Aristem z díla A. FRANCE, *Garden of Epicurus*, trans. F. Chapman and J. L. May, New York: John Lane, 1920, s. 208–209.

²⁴ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 211.

²⁵ FRANCE, *Garden of Epicurus*, s. 209.

v senzuálním obrazu není ještě metaforou, ale jakýsi druh figury odpovídající doslovnému významu (*sens proper*). Figura se stává metaforou v procesu metaforizace, tj. tehdy, když je užita v oběhu filozofického diskurzu. Tím současně dochází k zapomenutí jejího prvotního významu, jenž je nahrazen významem metafor; ten je (mylně) považován za původní význam.²⁶ Figura s novým „doslovným významem“ v sobě nese metaforický sediment.

Lingvistická věda 19. století dostatečně nevysvětlila metaforický sediment filozofického konceptu. Metafora byla vždy definována jako podobnost mezi dvěma znaky (*signs*) a ne jako podobnost mezi označujícím (*signifiant*) a označovaným (*signifié*).²⁷ Ani se nezabývala koncepcí *usure*, tj. koncepcí nabytí nového významu a nepřetržitého čerpání z prvotního významu figury.²⁸ Porozumění metaforickému sedimentu je možné jen návratem k metafoře a určením nejen jejího významu, ale i hodnoty (*valeur*). Hodnota jako taková nabývá obsahu za těchto pravidel: 1. když dvě nestejně věci mohou být zaměněny jako rovnocenné, a 2. když dvě věci stejné kategorie jsou navzájem porovnatelné. *Mutatis mutandis*, hodnota řečnické figury vzniká tehdy, když slovo, jenž je zaměněno za řečnický obraz, postihuje tutéž myšlenku (idea) – a dá tak možnost vzniku metafoře – a když totéž slovo může být porovnáno s jiným slovem téže kategorie.²⁹

I v druhé části eseje „La mythologie blanche“ nazvané „Plus de métaphor“ se Derrida vrací k základní otázce po porozumění metaforě ve filozofickém diskurzu, kterou nepokládá za básnický ornament, ale za *filozofém* – metafyzický koncept.³⁰ Aby bylo dosaženo žádaného cíle, metafora musí být odlišena od pouhých řečnických obrazů a musí být nahlížena jako řečnická figura, která byla postupně metaforizována poté, co byla přejata do filozofického diskurzu z jiného, pro ni vlastního, nepřeneseného kontextu. Metafor, jejichž třídění je založeno na jejich vlastním, prvotním kontextu, jsou dvojího typu: 1. fyzikální, animální a biologické, a 2. technické, umělecké, ekonomické, kulturní, sociální atd.³¹

Ve vývoji metaforizace řečnický obraz byl redukován na modus výrazu s jednou myšlenkou (ideou). Tou je metafora naplněna a tou také zpřítomňuje svůj vlastní obsah.³² Výrazové mody *theória*, *eidos*, *logos*, *arché*, které zdomácněly v pojmosloví metafyziky, jsou metafor, jejichž obsah a funkci užíváme v „přirozeném“ jazyce, tj. prvotním kontextu.³³ Jsou stále ještě dešifrovatelné tehdy, pokud ještě neztratily svůj původní senzuální význam (např. *theória* – způsob myšlení, při němž myšlenky, koncepty jsou kontemplanovány v uzavřeném prostoru mysli; pochází od slovesa *theórein* – dívat se; odtud také *theatre*).³⁴ Pohyb metaforizace od senzuálního ke spiri-

²⁶ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 211.

²⁷ Tamtéž, s. 214.

²⁸ Tamtéž, s. 215n.

²⁹ Tamtéž, s. 217n.; F. de SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, Paris: Grande Bibliotheque Payot, 1995, s. 158–160.

³⁰ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 219.

³¹ Tamtéž, s. 220.

³² Tamtéž, s. 223.

³³ Tamtéž, s. 224.

³⁴ G. W. F. HEGEL, *Aesthetics: Lectures on Fine Art*, trans. T. M. Knox, vol. 1, Oxford: Clarendon Press, 1975, s. 404–405.

tuálnímu významu je pohyb od původní myšlenky (idea) k nové, nepůvodní myšlenke. Tento pohyb lze nazvat procesem idealizace. Došlo při něm ke zvnitřnění senzuálního významu, aniž by byla změněna výrazová forma řečnické figury.³⁵

Aby Derrida definoval koncept řečnických obrazů metafor, a tím rozdíl mezi vlastním a nevlastním, zakládajícím a nahodilým, intuicí a diskurzem, myšlením a jazykem, myslitelným a vnímatelným, vrací se až k počátku (ne jazyka, mluveného a psaného, ale) dějin výkladu metafor začínající u Aristotela.³⁶ Bude se jí věnovat ve třetí části eseje „The Ellipsis of the Sun: Enigmatic, Incomprehensible, Ungraspable“.

Aristoteles rozlišuje čtyři typy metafor: dochází-li k transferu (*epifora*) věci ke jménu (*onomatos*), která původně patřila jinam (*allogotriou*) 1. ve směru od druhu k rodu (*apo tou genous epi eidou*), 2. od rodu k druhu (*apo tou eidous epi to genos*), 3. od rodu k rodu (*apo tou eidous epi eidou*), 4. nebo analogií (*é kata analogon*).³⁷ Definice metafor musí být čtena ve svém kontextu, jímž je Aristotelova teorie lexikálních prvků (písmena, slabiky, částice, jména, slovesa, spojky, výrok). Metafora (společně s běžným termínem, přejatým slovem, ozdobou, neologismem, prodloužením, zkráceným a neúplným termínem) patří do kategorie analýzy jména (*onoma*),³⁸ které samo o sobě, podobně jako sloveso, bez kontextu kompozice nemá žádný význam.³⁹

Metafora je způsob napodobování (*mimésis*) založeného na podobnosti (*homoiósis*) významů nestejných jmen. *Mimésis* tak postihuje pravdu (*alétheia*) o vypovídané skutečnosti a zjevuje její přirozenost (*fysis*).⁴⁰ Jedině člověk je *mimésis* plně schopen a učí se jí od útlého dětství.⁴¹

V následující části „The Flowers of Rhetoric: The Heliotrope“ Derrida v úvodu postuluje tezi, že metafora je to, co je člověku vhodné.⁴² Co však „vhodné“ znamená? Pro hledání odpovědi se opět vrací k Aristotelovi. Ten však nedefinuje „vhodný“ ve smyslu významu „původní, doslovný“ (opak k „přenesený, obrazný“). Mluví-li o vhodnosti (*to prepon*) stylu (*lexis*), pak ve smyslu užití takových výrazových prostředků, jejichž emocionální náplň a charakter by byly úměrné danému tématu.⁴³ Jinými termíny, jejichž sémantické pole se blíží výrazu „vhodný“ jsou *kyrion* a *idion*. *Kyrion* označuje vhodnost jména užitého v jeho doméně tak, že přináleží k místu a kontextu.⁴⁴ Patří do kategorie jména (*onoma*) jako metafora a přejaté slovo (*glóttá*), ale není s nimi totožné.⁴⁵ Rovněž *idion* je pojednáno ve vztahu ke stylu. Spoluvytváří

³⁵ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 226.

³⁶ Tamtéž, s. 229.

³⁷ ARISTOTLE, *Poetics*, 1457b6–9, trans. and ed. S. Halliwell, The Loeb Classical Library XXIII, Cambridge: Harvard University Press, 1999.

³⁸ Tamtéž, 1456b20–1458a7.

³⁹ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 236.

⁴⁰ Tamtéž, s. 237.

⁴¹ ARISTOTLE, *Poetics*, 1448b4–9.

⁴² DERRIDA, „White Mythology,“ s. 246.

⁴³ ARISTOTLE, *Rhetoric* III, 7, trans. J. H. Freese, The Loeb Classical Library XXII, Cambridge: Harvard University Press, 2000.

⁴⁴ Tamtéž, III, II, 1406b.

⁴⁵ ARISTOTLE, *Poetics* 1457b3–4.

čistotu stylu a jasnost významů. Od termínu „vhodnost“ se tak posouvá k termínům „vlastnost, doslovnost, jedno-významovost“. Pro výklad metafory se ze všech tří (*prepon, kyrion, idion*) hodí nejlépe.⁴⁶ Jméno je tedy „vlastní“, 1. když má jen jeden význam,⁴⁷ a 2. není totožné se svým základem (*to én*).⁴⁸ Je-li tedy metafora člověku tím, co je mu vlastní, je to jeho schopnost metafory vytvářet a myslet přitom jen jeden jediný význam.⁴⁹ Vztah mezi vlastností (*idion*) a základem (*to én*) jména je tím, co umožňuje metaforickou hru různých významů jmen. Ze základu jména lze extrahovat různé významy, které mohou být navzájem kombinovány.⁵⁰ Příklad základu a přírůdek vlastnosti mohou být zaměňovány (*antikatégoreisthai*), aniž by výrok přestal být pravdivý.⁵¹

Definice „vlastní“ pomohla Derridovi k tomu, aby se vrátil na počátek metaforizačního vývoje, do stadia „dějin“ jména před-figurálního, domovského místa výrazu, v němž jméno mělo doslovný význam (např. světlo, které umožňuje vizuální vjem předmětu). Odchýlené, metaforické užití téhož jména nazývá vypůjčené místo výrazu (např. světlo poznání, které umožňuje duchovní růst).⁵² Vypůjčené místo samo označuje (*signifit*) metaforu. Prodlévání jména mimo svou domácí rezidenci ho, na jedné straně, označuje jako metaforu, na straně druhé mu dává prostor, aby přišlo samo k sobě, svému významu. Dochází k sebe-prezentaci myšlenky, tj. metaforickému přenosu od platónského *eidos* k hegelíánské *ideji*.⁵³

V závěrečné části „La métaphysique – relève de la métaphore“ se Derrida odklání od výkladu metafory ve filozofickém diskurzu k epistemologii přírodních věd, k teorii metafory G. Bachelarda. Ten uvádí, že „živé vědy“ jsou stále pokoušeny vzít metaforu za svůj koncept. Vědecké poznání stále naráží na slovní překážky způsobené zobecněným obrazem – metaforou.⁵⁴ Za příklad uvádí biologickou buňku. Bachelardův žák G. Canguilhem se ve své analýze buněčné teorie zmiňuje i o dějinném vývoji slova „buňka“ (*cellule*), jejíž původ je vzat ze včelí plástve. Vosková buňka plástve naplněná medem dokonale odpovídá vegetativní buňce naplněné buněčnou hmotou.⁵⁵

Cesta k „vlastnímu“ významu není návrat ke stavu před počátkem, ani k přejmenování zobecněných metafor v řeči, i když jsou součástí filozofického diskurzu a vědeckého pojmosloví. Každá metafora v sobě nese svou smrt.⁵⁶ Nabytí „vlastního“ je cesta sebe-zničení metafory v oběhu užívání. To probíhá tak, že metaforická náplň v syntaktické konstrukci se časem vyprázdní, vzpomínka na původní význam jména je zvnitřněna a živá metaforičnost nabude živý statut toho, co mu je přirozeně

⁴⁶ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 247.

⁴⁷ Tamtéž, s. 247.

⁴⁸ Tamtéž, s. 249.

⁴⁹ Tamtéž, s. 248.

⁵⁰ Tamtéž, s. 249.

⁵¹ ARISTOTLE, *Topica* I, V 102a18–20, trans. E. S. Forster, The Loeb Classical Library II, Cambridge: Harvard University Press, 1997.

⁵² Oba příklady jsou vzaty z DUMARSAIS, *Les Tropes*, Paris: Berlin-le-prieur, 1818, s. 156n.

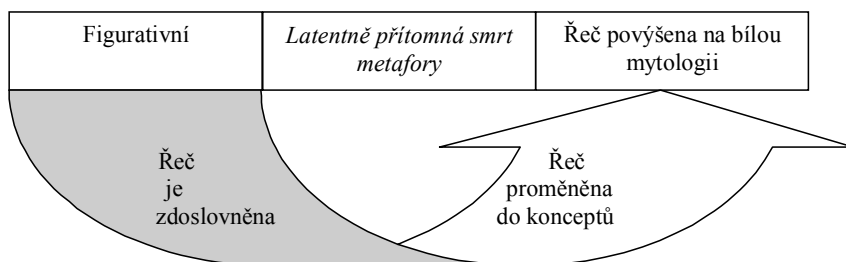
⁵³ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 253.

⁵⁴ G. BACHELARD, *La formation de l'esprit scientifique*, Paris: J. Vrin, 1975, s. 74–75, 15, 194n.

⁵⁵ G. CANGUILHEM, *La connaissance de la vie*, Paris: J. Vrin, 1969, s. 48n.

⁵⁶ DERRIDA, „White Mythology,“ s. 271.

vlastní (*properness*). Oběh (*detour*) metaforu tak způsobí nenapravitelnou ztrátu významu během proměny od prvotně-vlastního k nově-nabytému-vlastnímu.⁵⁷

4. KATASTROFICKÁ METAFORA

Třetí Derridova analýza metaforu „The Retrait of Metaphor“, nejpropracovanější a nejoriginálnější, je postavena na polemice s Ricoeurem,⁵⁸ s jeho interpretací Derridovy eseje „La mythologie blanche“ a Heideggerovou metafyzikou. Derridův diskurz je postaven na této Heideggerově tezi: „Das Metaphorische gibt es nur innerhalb der Metaphysik.“⁵⁹ Má-li Heidegger pravdu, pak by metafyzický koncept metafor patřil do metafyziky *an sich*. Bytí udržuje samo sebe, udává směr, opouští samo sebe. Odtahování (*sich Entziehen*) Bytí během sebe-ukazování ve formě (platónského) *eidos* je jistý druh metaforicko-metonymické náhrady. Bytí, které udržuje samo sebe a udržuje se ve stahování, nezbytně vytváří řadu řečnických figur – tropů. Takto chápaná metafyzika metaforu vytváří, např. vymezováním Bytí jako *eidos*. Metafyzika je tedy systém tropů ve vztahu k Bytí, které je neschopno zjevit samo sebe jako takové. Bytí však dovoluje, aby bylo pojmenováno metaforicko-metonymickými strukturami.⁶⁰ Tropický popis odtahování Bytí (*retrait*) nemá v takto vymezeném metafyzickém konceptu doslovný význam, protože není metaforou, ale jen kvazi-metaforou.⁶¹ Metaforický diskurz, který vytváří a obsahuje koncept metafor, je sám kvazi-metaforický vzhledem k Bytí. Bytí není věcí a metaforický koncept, který se k němu vztahuje, nemůže mít ani doslovný, ani figurativní význam.⁶² Kdyby odtahování-od mělo být chápáno jako metafora, byla by to katastrofická metafora.⁶³

⁵⁷ Tamtéž, s. 269.

⁵⁸ RICOEUR, *The Rule of Metaphor*, 284–289.

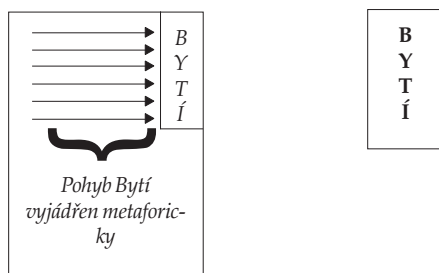
⁵⁹ DERRIDA, „The Retrait of Metaphor“, s. 10.

⁶⁰ Tamtéž, s. 20n.

⁶¹ Tamtéž, s. 21.

⁶² Tamtéž, s. 22.

⁶³ Tamtéž, s. 23.

5. ZÁVĚREM

Derridovy eseje o metafoře je třeba hodnotit z pozice jeho stěžejní analýzy obsažené v „La mythologie blanche“. Nabízí rozsáhlý, podrobný a pečlivý výčet role metafor v různých textech západní filozofické tradice (Aristoteles, Descartes, Rousseau, Nietzsche, France, Marx, Hegel, Dumarsais, Fontanier, Renan, Bergson, Kafka, Lacan, Jakobson, Saussure, Heidegger, Bachelard). Derrida uvádí, že filozofie je plna metafor, figurálních výrazů, které kdysi byly rozpoznány jako takové, avšak časem zdoslovněly a byly transformovány do konceptů, kde vybledly a následně byly povýšeny do bílé mytologie. Samo slovo „koncept“ je metafora pocházející z latiny pro „dání-dohromady,“ pro porozumění různých myšlenek (vjemů, dojmů, obrazů) relativně abstraktním pro proces myšlení. „Pochopení“ – franc. *compréhension* – je další metafora téhož kořene a vyjadřuje intelektuální zachycení vjemu aktivní myslí. Samo slovo „metafora“ je metaforou; v současné řečtině znamená dopravní prostředek, tramvaj nebo autobus, který nás převáží z místa na místo. Průběh mezi počátečním řečnickým obrazem a „bílou mytologií“ je postup, při němž dochází k proměně senzuálně vnímaného vjemu vsunutého do poetického jazyka směrem k abstraktní myšlence filozofického myšlení. Derrida tvrdí, že filozofie nikdy plně neodhalí své metaforické zdroje. Jsou *katachrésis*, která nemá žádný literární protějšek (à la opak „koncept – metafora“). Filozofie vždy narazí na vlastní limity při vytváření konceptů, převádění metafor na koncepty a vytváření teorií výkladu metafor, neboť sám její jazyk je metaforický. Přesto pro filozofii není jiná možnost, než analyzovat metaforu ve filozofickém textu filozofickým jazykem plným metafor.

Essay on Metaphor and Philosophy in J. Derrida's Philosophical Thought

Key Words: Metaphor; Deconstruction; Derrida, Jacques (1930–)

Abstract: J. Derrida contributed to the analysis of metaphors within a philosophical text in three treatises: 1. *Du supplément à la source: la théorie de l'écriture* (in *De la grammatologie*). Here Derrida approaches metaphor as a part of our natural language and finds that it behaves as if it were a univocal term. 2. *La mythologie blanche* (Engl. *White Mythology*), the most elaborated treatise on metaphor of all. Here he proves earlier theories on metaphors starting with Aristotle and reaching Bachelard. Derrida is looking to rediscover the proper meaning of words, which they had before they were transferred to tropes. 3. *Le retrait de la métaphore* is a polemic with M. Heidegger's concept of Being and its withdrawing movement. Derrida comes to the conclusion that metaphor, within a philosophical text, keeps its necessary part until our language develops such linguistic tools that would lack any pictorial expressions.